

# À la française

a francia kórusművészet színei

a

## capella silentium

HANGVERSENYE

(2011. december 4., 18.00, Erzsébetvárosi Közösségi Ház)

MŰSOR:

Debussy: Dieu! qu'il la fait bon regarder!

Sermisy: Allez, soupirs

Debussy: Quant j'ai ouy le tabourin

Sermisy: Au joly bois

Debussy: Yver, vous n'estes qu'un villain

*Sainte-Colombe: Tombeau „Les Regrets”*

Schmitt: Pour vous de peine

Janequin: Le chant des oiseaux

Vass: Nocturne

*Sainte-Colombe: Le Tendre*

Messiaen: O sacrum convivium

Poulenc: La blanche neige

Poulenc: Belle et ressemblante

Poulenc: Marie

*közreműködik:*

Regős Júlia és Szilágyi Attila - viola da gamba



[www.capellasilentium.hu](http://www.capellasilentium.hu)

*A szövegek magyar fordítása az ismertető szövegek után található.*

**Claude Debussy** (1862–1918) egyetlen hangszer-kíséret nélküli, azaz *a cappella* műve a Charles d'Orléans verseire írt Három chanson. Szövegének szerzője a 15. században élt herceg és költő, a későbbi XII. Lajos király apja, aki az angol–francia háborúban került hadifogságba, és töltött el több mint két évtizedet börtönben a szigetországban, igaz, fejedelmeknek kijáró körülmények között. Tekintélyes költői életműve is ebből az időszakból származik. Debussy a két szélső tételt az Előjáték a Faun délutánjához című, új korszak eljövételét jelentő zenekari alkotásával egy időben komponálta az 1890-es években, amikor a Fontaine családnál összegyűlt amatőr énekegyüttest vezette Párizsban. A középső tétel 1908-ban készült el, a zeneszerző egyúttal átdolgozta a harmadikat is. A mű hangzásvilága archaizáló, azt a reneszánsz korra jellemző hármashangzatok határozzák meg.

**Claudin de Sermisy** (1490–1562) a párizsi chanson egyik legjelentősebb művelője, a műfaj lírai típusának kiteljesítője. A zene és költészet egységét hirdető reneszánsz korban keletkezett alkotások – már-már énekelt versek – kifinomult egyszerűségükkel keltenek ma is csodálatot. Világos tagolásúak, rövid frázisokból állnak, a vezető szerep legtöbbször a felső szólamé. A zene a vers ritmusát követi, és mivel a tíz szótagos verssorok 4+6 szótagra tagolódnak, a chansonok kezdetei is ezt a tagolást tükrözik. Az első négy szótag hosszú–rövid–rövid–hosszú hang(zat)ként szólal meg, majd cezúra, lélegzetvételnymi szünet után következik a sor fennmaradó hat szótagja. A frázisok tehát szillabikusan kezdődnek (egy szótagra egy hang éneklendő), de a zenei mondat végén, a zárlatoknál melizmatikussá válnak (egy szótagra több hang éneklendő), így emelve ki, hangsúlyozva egy-egy szót.

**Monsieur de Sainte-Colombe** (műk. 1658–87; meghalt 1701 körül) korának egyik legnagyobb vonós szaktekintélye volt, akit a viola da gamba hangszer családjának megújítójaként tiszteltek. Ennek ellenére alig maradt fent róla dokumentum, amely alapján rekonstruálhatni lehetne életét, tevékenységét. Halálának dátuma is csak onnan tudható, hogy a Marin Marais tollából fennmaradt gyászdarab, úgynevezett Tombeau kottáján szerepel. Mintegy 180 szólómű, valamint hetven, úgynevezett concert, azaz két gembára írt többtételes mű maradt fenn tőle. Utóbbi sorozatnak (Concerts à deux violes esgales) része a hangversenyen elhangzó két alkotás, a Les Regrets (Szánalom) című tombeau és a Gyöngédség (Le Tendre) címet viselő alkotás. Mint azt címeik is sejtetik, nem „tisztá” zenéről van szó, hanem olyanról, amelynek hangjai mögött titkos program rejlik. A Les Regrets című sirató mintha túlvilági utazás lenne; tételei: Előjáték, Harangok, Khárón hívása, Könnyek, A boldog lelkek öröme, A boldog lelkek. A Tendre című concert csak címével jelöl programot, tételei hagyományos barokk táncművelek. Sainte-Colombe nevét a Minden reggel című film ismertette meg a nagyközönséggel.

**Florent Schmitt** (1870–1958) neve és művei ma már nem ismertek a koncertlátogató előtt, pedig a 19–20. század fordulóján a német-francia határon született zeneszerző a francia zenei élet egyik különcének számított. Az 1890-es években kötött életre szóló barátságot Maurice Ravellel, míg Debussyvel a Clou fogadóban találkozott rendszeresen, és véget nem érő eszmecsereket folytatott egy másik különccel, Erik Satie-val. Rajongott az orosz zenéért, illetve Wagnerért – utóbbi nagy bátorságra vallott francia körökben. Szeretett utazni, ami számára a szabadság megtestesülését jelentette szellemi és társadalmi értelemben egyaránt; járt Oroszországban, Észak-Afrikában, sőt a francia kormány engedélyét kikérve Görögországban és Törökországban is. 1907-es keltezésű Salomé-balettje – Richard Strauss operáját 1905-ben mutatták be – és az abból készült szimfonikus költemény a kor legvadabb zenéi közé számított, illetve számos zeneszerzőre hatott, többek között bevallottan a forradalmi újító Stravinskyra. Schmitt a „francia zene vadóca” jelzőre azzal is rászolgált, hogy a Temps kritikusaként a koncertteremben nemegyszer kiáltotta oda kemény ítéletét az előadóknak. Második világháború utáni mellözöttségének az oka, hogy közéleti szerepet is vállalt a Vichy-kormány regnálása idején Franciaországban; ekkor, 1943-ban írta meg hat tételből álló, À contre-voix című sorozatát, amelyben a Pierre de Ronsard szerelmes versére készült mű is található, és amely jól mutatja, milyen tökéletesen beszélt a zeneszerző a kórusművek nyelvét, stílusát.

**Clément Janequin** (c.1485–1558 után) a lírai vénájú Sermisy kortársaként az elbeszélő chansonok mestereként szerzett rangot. A vadászat, A csata, A pacsirta, A csalogány, a Női pletyka című chansonok mellett a Madarak éneke szintén a legismertebbek közül való. A koncerten a rövidebb, egyrészes változat szólal meg. A téma látszólag ártatlan, naiv: a zene a madarak énekét utánozza, ugyanazt szajkózó szólamokkal. Van azonban a műnek egy másik rétege is: eszerint egyfajta gúnyének, amely a latinul prédikáló

papokat figurázza ki. Hiszen aki nem ért latinul, azt is hihetné, az egyháziak halandzsáznak a templomban. A kétértelműség a francia *moine* (szerzetes) és *moineau* (veréb) szavak azonos szótövéből alapul. Ahogyan nem nagy a különbség a Chant des moines (Szerzetesek éneke) és a Chant des moineaux (Verebek éneke) címek között, úgy a latin nyelv és a madárnyelv között sem – annak legalábbis, aki a reformáció korában kritikával szemlélte a katolikus vallást. (Marc Desmet szíves közlése alapján.)

**Olivier Messiaen** (1908–1992) szintén a zenetörténet egyik sajátos alakja, a 20. századi francia zene egyik legnagyobb hatású alkotója és pedagógusa. Több mint hat évtizedig töltötte be a párizsi Sainte-Trinité templom orgonista állását, és mint új – nem avantgárd, mégis egyedi – zenei nyelvet kialakító művész, vallásos tárgyú műveiben Istennel való találkozásait, személyes élményeit osztotta meg a közönséggel. Amivel feltétlenül gazdagította a zenei hagyományt: időkezelése. 1937-ben keletkezett, *O sacrum convivium* című latin nyelvű műve is az örökkévalóság illúziójával és a transzcendens régiók megdöbbenően élethű megsejtetésével lepi meg a hallgatót.

**Vass Lajos** (1927–1992) azok közé a magyar zeneszerzők – Bozay, Durkó, Jeney, Kocsár, Kurtág, Ligeti, Petrovics, Szokolay – közé tartozik, akik Farkas Ferencnél tanultak a Zeneakadémián. Míg társai főállású zeneszerzőként tevékenykedtek, ő a kórusművészet és a zenei ismeretterjesztés terén ért el komoly eredményeket. A Honvéd Férfikarnál dolgozott karnagyként 1949-től, 1960 és 1964 között a Ganz-MÁVAG „Acélhang” Férfikarát vezette, majd 1964-től haláláig a Vasas Központi Művészegyüttes vegyeskarának, 1975-től a Szimfonikus Zenekarának is vezető karnagyaként működött. Nevét a Magyar Televízióban 1969–1970-ben megrendezett Röpülj Páva vetélkedő tette országosan ismertté, amelynek szervezője és műsorvezető-riportere volt. Ennek a kezdeményezésnek a hatására lendült fel a népzenei mozgalom; országszerte Pávakörök alakultak. Vass Lajos kompozíciói többnyire népdal-feldolgozások, és főleg magas színvonalat képviselő amatőr vagy gyermekkórusoknak készültek. Kivétel ezek közül az a nagyszabású, kiadatlan Petrarca-megzenésítés, amelyet a Capella Silentium 2010 júniusában már megszólaltatott, valamint a Paul Verlaine *La lune blanche...* kezdetű versére írt Nocturne. Az 1968-ban komponált alkotás különlegessége, hogy benne a zeneszerző az impresszionista festmények foltszerűségét valósította meg zenei eszközökkel. A kottában nem is szerepelnek ütemvonalak, dallamok, hanem csak el- és összemósódott kontúrú hangfoszlányok. A mű egyfajta madrigál is, hiszen a szöveg képi elemeit a zene felerősíti: a tóban tükröződő fűzfa például egymást tükröző szólamokban testesül meg, a versben idézett szélfuvallat pedig szintén jól érezhetően és világosan felismerhetően „legyinti” meg a hallgatót.

**Francis Poulenc** (1899–1963) pályája elején nem számított komoly zeneszerzőnek. Zenéjéből hiányzik az újító szándék, túl egyszerű – rótták fel neki. A második világháború utáni időszakban azonban már elismerték kritikusok és esztéták, hogy az egyszerű – de nem olcsó – muzsika is lehet hatásos, megragadó. Poulenc maga vallotta: „Tudom, hogy nem azokhoz tartozom, akik harmóniai újításokkal gazdagították a zenét, mint Igor [Stravinsky], Ravel vagy Debussy, de úgy gondolom, van helye olyan zenének is, amely nem más népek hangzásvilágát használja.” Poulenc számára az önmagában szép dallam, a *mélodie* jelentette egy kompozíció éltető elemét. A *cappella* kórusműveket az 1930-as évek második felétől kezdett komponálni, nem kis számban; ezek közül az első ciklus az általa személyesen is jól ismert Apollinaire és Éluard versire 1936-ban komponált Hét chanson, amelyekből a koncerten három szólal meg.

Várkonyi Tamás

## Az énekelt szövegek magyar fordítása

### Dieu, qu'il l'a fait bon regarder!

Be jó ránézni, Istenem,  
a jóra, szépre, kellemesre!  
Annyi búbájt rejt lelke-teste,  
hogy csak dicsérik szüntelen.

Be nem tell véle senki sem,  
hiszen szépsége újul egyre.  
Be jó ránézni, Istenem,  
a jóra, szépre, kellemesre!

Innét és túl a tengeren  
nincs eladó lány, se menyecske,  
ki szépségével versenyezne.  
Ha látom, álom, azt hiszem:  
be jó ránézni, Istenem!

Charles d'Orléans – *Somlyó György*

### Quant j'ay ouy le tabourin

Hogy tambura szól odalenn  
s májust zengett az udvaron,  
meg sem moccantam ágyamon,  
föl sem emeltem a fejem.

El is aludtam íziben;  
korán van – gondoltam – nagyon,  
hogy tambura szól odalenn,  
s májust zengett az udvaron.

Az ifjúság vadra megyen;  
én a Restséget hajszolom,  
az ő zsákmányán osztozom;  
azt kezem ügyében lelem.  
Hogy tambura szól odalenn...

Charles d'Orléans – *Rónay György*

### Yver, vous n'estes qu'un villain

Tél, ön csak egy csibész.  
A nyár örömteli és kedves,  
tanú erre május és április,  
akik kísérnek éjt és nappalt.  
Nyár újjáöltöztet mezőt, erdőt és virágot  
zöld inasruhájából,  
és sok-sok más színből,  
a Természet parancsára.  
De ön, Tél, ön túlzottan tele van  
hóval, széllel, jégdarával;  
Önt száműzni kellene,  
nem hízelgek, egyenesen beszélek:  
Tél, ön csak egy csibész.

Charles d'Orléans – nyersfordítás

### Allez, soupirs

Szállj, forró sóhaj, szállj hideg szívébe,  
olvadjon már a jég, kegyelme gátja;  
halandónak ha égig ér imája,  
halál vagy részvét jó, s a kinnak vége.

Francesco Petrarca – *Szabolcsi Éva*

### Au joly bois

Egy kedves erdőbe, a gond árnyékába  
kell mennem, hogy bánatom elmúljon,  
fájdalommal teli, megdermedt emléktől,  
Kín-körtét\* kell most ennem  
fekete virágokkal teli kertben,  
két szememből könny fakad.  
Fütyülve boldogságra és kalandokra,  
a bánat megfojt,  
mert elvesztettem szerelmemet.  
Jaj, túl sokat tűrök,  
az idő súlyosan függ rajtam.  
Bizton mondhatom önnek:  
vigasz és öröm nincs többé.

\*kínzóeszköz, amit a szájra alkalmaztak  
ismeretlen szerző – nyersfordítás

### Pour vous de peine

A tavasznak nincs annyi virága,  
ősznek annyi aszott szőleje,  
nyárnak annyi napbarnított forrósága,  
télnek metsző hidege,  
sem a tengernek annyi hala,  
sem Beauce-nak annyi termése,  
sem Bretagne-nak annyi tágassága,  
sem Auvergne-nek annyi forrása,  
sem az éjnek annyi tiszta fénye,  
sem az erdőknek annyi ága,  
mint amennyit én hordok szívemben,  
úrnőm, Önért – fájdalomtól és bánatból.

Pierre de Ronsard – nyersfordítás

### Le chant des oiseaux –

#### A madarak éneke

Ébredjetek, alvó szívek,  
A szerelem istene hív.  
Nagy örömben lesz részetek,  
Mivel az évszak épp megfelelő.  
Mikor a madarak örvendeznek,  
Énekükkel csodát tesznek.  
Hallgassátok dalukat,  
Nyissátok meg fületeket.  
És fa ri ra ri ron... frere li joli  
Ti ti pi ti, chouti toui.  
Mit mondasz?  
A kis párizsi seregély,  
A kis édes: (mi van ott?)  
Menj, tökfilkó. Az Isten szerelmére,  
Ideje elmenni inni.)  
Bölcs, udvarias és jóltanult.  
A templomba, úrnóm!  
A misére, hölgyem!  
Saint Trotinbe, megmutatni a melleket,  
S minden szépséget.  
Teo ticun, frian, frian frian,  
Tu tu tu, qui l'ara.  
Coqui coqui, oi ti oi ti,  
Huyt huyt, ter ter teo,  
Queo queo, tar tar, fouquet, quibi,  
Veleti, huyt huyt, ter turri.

A kakukk, hol van a kakukk?  
Eredj innen kakukk úr,  
Hagyd el e helyet,  
Nem leszel visszatartva,  
Mert csak egy áruló vagy.  
Ármányoddal minden fészekbe  
Tojást tojssz anélkül, hogy hívnának.  
Ébredjetek, alvó szívek,  
A szerelem istene hív.  
Nagy örömben lesz részetek,  
Mivel az évszak épp megfelelő.  
ismeretlen szerző – nyersfordítás

### Nocturne

A hold a fák közt  
szikrázva süt;  
gally moccan, ág zörg,  
és mindenütt  
hangok remegnek...

Ó, hogy szeretlek.

A tó sötéten  
őrzi hideg  
tükrén az ében-  
árnyu fűzet;  
szél jaja rezzen...

Álmodj, szerelmem.

Maga a kék menny  
ereszkedik  
a csillagfényben,  
mely gyöngyeit  
szikrázva szórja...

Isteni óra!

Paul Verlaine – *Szabó Lőrinc*

### O sacrum convivium

Ó, szentséges lakoma,  
Krisztust vesszük rajta.  
Felidézzük szenvedésének emlékét, lelkünket kegyelem tölti el,  
és a jövődő dicsőség záloga nekünk adatik.

Aquinói Szent Tamás

### La blanche neige – A fehér hó

Az égben az angyalok angyalok  
Egyik hadnagynak öltözött  
Másik szakácsnak öltözött  
S a többi énekel

Égszínkék nyalka hadnagyom  
Karácsony múltán a szép tavaszon  
Nap-medália lesz zubbonyodon  
Zubbonyodon

Libákat kopaszt a szakács  
Hullj hó fehéren  
Hullj csak Ó mért nem  
Ölhettem most kedvesem át!

Guillaume Apollinaire – *Rónay György*

### Belle et ressemblan – Szép és hasonlatos

Arc a nap végén,  
Bölcső a nap száraz faleveleiben,  
A meztelen eső illata,  
A teljesen elrejtőzött nap,  
Minden forrás a vizek forrásából való,  
És minden tükör a megrepedt tükörből.  
Egy arc a csend mérlegeiben,  
Egy kavics a többi kavics között,  
A nap utolsó gyenge fényeinek csóvája.  
Arc, amely hasonlít a minden elfeledett arcra.

Paul Éluard – *Bodóczy Miklós*

### Marie – Máriácska

Már ott táncoltál kicsi lányka  
Ott táncolsz majd mint nagymama  
Ugrándozni matrózka-táncba  
Zeng majd minden harang szava  
Mikor jössz vissza Máriácska  
Az álarc mind oly hallgatag  
A muzsika oly messzi messzi  
Mintha az égből szólna csak  
Szeretnélek igen de nem nagyon szeretni  
S fájdalom boldogságot ad  
Juhok mennek a hóesésben  
Gyapjúkehely ezüst a hó  
Katonák vonulnak s miért nem  
Enyém e szív e változó  
Változó szív s mi még nem értem  
Nem értem hova lesz hajad  
Göndör mint tenger fodrozódva  
Nem értem hova lesz hajad  
És a kezdednek őszi lombja  
Mít esküink borítanak  
A Szajna kértem  
Egy régi könyv hónom alatt  
A folyó mint a szenvedésem  
El-elfolyik de nem apad  
Csak ez a hét már végetérjen

Guillaume Apollinaire – *Vas István*

### A Capella Silentium tagjai:

Bali Dániel  
Balla Boglárka  
Balogh Máté Gergely  
Borka Ákos  
Csernyik Balázs Ferenc  
Góbi Sándor  
Iványi Márta  
Karsa Ilona  
Stippinger Anita  
Szablics Karolin  
Tóth Annamária  
Vásáry Ákos  
Weiszbürg Zsuzsanna  
*Művészeti vezető: Várkonyi Tamás*